

Tabel 17: Burgemeesters van massenhoven. Uit: *Almanach royal officiel de Belgique: annuaire du personnel des institutions publiques de Belgique*, 98 dln., Bruxelles, 1840-1939 ; C. VAN DE PEER, *'t Groot heir van Massenhoven*, Lier, 1985, blz. 18-26 ; RAA, *HGM* ; Massenhove, *AMM*.

1831-1866	B. Van Immerseel
1866-1879	Alexis Xavier François Montens
1879-1887	J.B. Anthonis
1887-1910	Alexis Xavier François Montens (in 1907 waren er wel twee waarnemende burgemeesters. Achtereenvolgens Bruylants en Karel Bosschaerts. In 1908 was Ludovicus Roelants waarnemend burgemeester van Massenhoven).
1908-1926	Ludovicus Roelants
1926-1927	Franciscus Schoofs (waarnemend burgemeester voor hermans)
1927-1939	Eduardus Taeymans
1939-1952	Jules Montens (in 1940 was Alfons De Bruyn waarnemend burgemeester en in 1947 August Teunen).
1952-1965	August Teunen
1965-1976	Jozef De Bruyn
1976-	Willy De Bie

Tabel 18: beroepen van de Brugse adel in 1795 (in procenten). Uit: P. JANSSENS, *De evolutie van de Belgische adel sinds de Late Middeleeuwen* (Gemeentekrediet. Historische uitgaven, reeks in –8°, nr. 93, 1998), s.l., 1998, blz. 296.

PRIVE	6.3%
OVERHEID	73%
Bestuur	36%
Leger	13%
Clerus	24%
RENTENIEREN	20.7%

Tabel 19: beroepen van de adel in Friesland (in absolute cijfers). Uit: Y.B. KUIPER, *Adel in Friesland. 1780-1880*, Groningen, 1993, blz. 378-385.

BEROEPEN	1800-1849	1850-1899	1900-1949
BURGEMEESTER	34	15	6
LEGER	9	11	3
HANDEL	1	2	11
BEDRIJF	0	12	15
BANK	0	3	3

Tabel 15: Burgemeesters van Viersel. Uit: *Almanach royal officiel de Belgique: annuaire du personnel des institutions publiques de Belgique*, 98 dln., Bruxelles, 1840-1939 ; A. VAN DOREN, *Viersel. Historische lidtekens*, Viersel, s.d., blz. 42 en Antwerpen, RAA, HGV; Viersel, AH.

1804-1822	Pierre Jean Baptiste Joseph Antoine De Bruijn
1822-1864	Jean François Seyssens
1864-1884	Gummarus Bauwens
1885-1922	August van de Werve
1922-1927	Alfons Ooms
1927-1952	Paul van de Werve de Schilde
1952-1976	L. Van de Wiele
1976-	Willy De Bie

Noot: De Bruijn en Seyssens hadden zowel het gezag over Viersel alsook over Massenhoven. Voor Seyssens verviel het gezag over de gemeente Massenhoven na de Belgische Revolutie. Willy De Bie zwaait niet enkel oer Viersel de scepter, maar ook over Zandhoven, Massenhoven, Pulle en Pulderbos en dat omwille van de fusie die in 1976 werd doorgevoerd.

Tabel 16: Liberale adel in een aantal West-Vlaamse steden en in de West-Vlaamse Provincieraad. Uit: F. DIERICKX VISSCHERS, *De liberale adel in de provincie West-Vlaanderen. 1830-1914*, Gent, 1981 (Rijksuniversiteit Gent, Departement Geschiedenis, Onuitgegeven licentiaatsverhandeling), blz. 27-55.

PROVINCIERAAD

1840	65	12	5	41%
1845	65	15	5	33%
1850	65	11	5	45%
1855	65	9	5	55%
1860	65	5	5	100%
1865	65	9	4	44%
1870	69	11	1	9%
1875	70	11	1	9%
1880	72	15	2	13%
1885	72	11	0	0%
1890	72	15	0	0%
1895	77	18	0	0%
1900	77	18	0	0%

Tabel 13: aantal ingeschreven kiezers en het aantal effectief opdagende kiezers in het arrondissement Antwerpen. Uit: M. MOYNE, *Résultats des élections belges entre 1847 et 1914*, Bruxelles, 1970, blz. 28.

	INGESCHREVEN KIEZERS	ONTHOUDINGEN
1848 i	4897	1976
1850 p	5082	810
1854 I	5891	1243
1857 p	6118	476
1859 p	6549	838
1863 p	6916	1074
1864 I	6986	1068
1868 p	7416	1175
1870 I	7675	1396
1872 p	8395	4959
1876 p	10608	634
1880 p	11711	699
1884 p	13193	784
1888 p	14182	1309
1892 i	15431	1281
1894 i	124294	9721
1896 p	124935	8077
1900 i	138183	8122
1902 p	142682	7147
1906 p	159279	7866
1910 p	179622	7942
1912 i	189007	6556

NOOT

Vanaf 1893 werd stemmen pas verplicht en dienden alle kiezers dus op te dagen. Dit wil zeggen dat vanaf het jaar 1994 in kolom twee niet langer het aantal afwezigen wordt weergegeven, maar het aantal mensen dat blanco stemde.

LEGENDE

I   Integrale, totale verkiezingen
P   Partiële verkiezingen

Tabel 14: Top tien van de personen die de meeste lasten droegen in Viersel in 1846. Uit: Antwerpen, RAA, *HGV, 33, Register der publicaties, verordeningen en reglementen*, 1830-1931.

Pierre André De Herdt	263 fr.
Jacobus Meeussen	161.54 fr.
Jean François Seyssens	108.90 fr.
Paul François Mols	76.35 fr.
Jean Baptiste Dieltjens	76.11 fr.
Guillaume Marcelis	75.98 fr.
Jan Vervliet	73.73 fr.
Pierre Joseph Van Soom	41.40 fr.
Egide Van Der Heyden	39.48 fr.
Gomaire Van Dyck	36.30 fr.

Tabel 12: gegevens voor de eerste verkiezingen met algemeen meervoudig stemrecht en gegevens van 1873 ter vergelijking. Uit: Antwerpen, RAA, *Kiezingen*, 392, *Briefwisseling 1831-1904*, 1873, 1894 en 1896.

1873		
NATIONAAL	13 kiezers	
PROVINCIAAL	30 kiezers	
GEMEENTELIJK	65 kiezers	
ALGEMEEN MEERVOUDIG STEMRECHT		
1894		
Kamer van volksvertegenwoordigers	53 kiezers met 1 stem	= 53
	32 kiezers met 2 stemmen	= 64
	38 kiezers met 3 stemmen	= 114
		+ _____
		231
Senaat	39 kiezers met 1 stem	= 39
	31 kiezers met 2 stemmen	= 62
	38 kiezers met 3 stemmen	= 114
		+ _____
		215
1896		
Provincie	40 kiezers met 1 stem	= 40
	32 kiezers met 2 stemmen	= 64
	35 kiezers met 3 stemmen	= 105
		+ _____
		209
Gemeente	42 kiezers met 1 stem	= 42
	27 kiezers met 2 stemmen	= 54
	22 kiezers met 3 stemmen	= 66
	15 kiezers met 4 stemmen	= 60
		+ _____
		222

Tabel 10: relatief aandeel van de Belgische agrarische beroepsbevolking in de totale beroepsbevolking van België. Uit: P.M.M. KLEP, *De agrarische beroepsbevolking van de provincies Antwerpen en Brabant en van het Koninkrijk België, 1846-1910. Nieuwe evaluaties van kwantitatief-historisch materiaal*, in: *Bijdragen tot de geschiedenis*, 1976 (59), blz. 25-69.

1846	42%
1856	42%
1866	39%
1880	36%
1890	30%
1900	26%
1910	23%

Tabel 11: aantal leden van adel die in de senaat zetelden gedurende de negentiende eeuw. Uit: T. LUCKX, *Politieke geschiedenis van België. Van 1789 tot heden*, derde druk, Amsterdam en Brussel, 1973, blz. 56; G. SMETS, *La réforme du sénat*, Bruxelles, 1919, blz. 71-72; K. PHILIPPEN, *De traditie van de elite: analyse van de stellingnamen en het discours van de adel in de senaat tussen 1870 en 1894* (Katholieke Universiteit Leuven. Departement Geschiedenis, onuitgegeven licentiaatsverhandeling), Leuven, 1999, blz. 52; P. JANSSENS, *De evolutie van de Belgische adel sinds de Late Middeleeuwen* (Gemeentekrediet. Historische uitgaven, reeks in –8°, nr. 93, 1998), s.l., 1998, blz. 315.

	AANTAL EDELLIEDEN IN DE SENAAT	AANTAL SENATOREN	PROCENTUEEL
1831	44	51	86%
1840	30	49	61%
1850	26	54	48%
1860	22	58	38%
1870	27	62	44%
1880	25	66	40%
1890	31	69	45%

Tabel 8: economische gegevens van Massenhoven en Viersel voor het jaar 1890. Uit: Royaume de Belgique. Ministère de l'industrie et du travail. Office du travail. Section de la statistique, Recensement général des industries et des métiers (31 octobre 1896), Bruxelles, 1900, deel I, blz. 5-141.

	VIERSEL	MASSENHOVEN
Smid	1	1
Molen (wind, water of dieren)	1	1
Bakker	2	2
Brouwerij	1	0
Klerenmaker (vrouwen)	4	2
Klerenmaker (mannen)	2	1
Leidekker	0	1
Metser	2	1
Klompenmaker	2	3
Schrijnwerker	0	1
Schoenmaker	1	0
Mandenmaker	0	1
Voerman	2	0

Tabel 9: absolute cijfers van het aantal agrarisch actieven in de provincie Antwerpen, Brabant en het gehele rijk. Uit: P.M.M. KLEP, De agrarische beroepsbevolking van de provincies Antwerpen en Brabant en van het Koninkrijk België, 1846-1910. Nieuwe evaluaties van kwantitatief-historisch materiaal, in: *Bijdragen tot de geschiedenis*, 1976 (59), blz. 25-69.

	I	II	III
1846	91000	144000	854000
1856	99000	157000	940000
1866	105000	151000	930000
1880	96000	141000	953000
1890	90000	130000	858000
1900	97000	136000	836000
1910	93000	136000	801000
1920	92000	131000	780000

LEGENDE:

- I   PROVINCIE ANTWERPEN
- II   PROVINCIE BRABANT
- III   BELGIE

Tabel 7: economische gegevens van Massenhoven en Viersel voor het jaar 1815. Uit: Antwerpen, RAA, *Algemeen*, 1, *Statistiek i.v.m. de toestand van de gemeente in 1815*, 1816.

	VIERSEL	MASSENHOVEN
AMBACHTELIJKE BEROEPEN		
Slotenmaker	2	0
Kleermaker	2	0
Bakker	2	0
Schoenmaker	1	0
Klompenmaker	4	1
Wagenmaker	2	0
Timmerman	1	0
Werkman (bij timmerman)	1	0
Leidekker	2	0
Metser	1	0
Werkman (bij Metser)	1	0
Brouwer	1	0
Zadelmaker	1	0
Wever	2	0
Schrijwerker	1	0
VEETEELT		
Paarden	30	18
Schape	49	0
Varkens	12	6
Koeien	170	112
BEWERKTE HECTAREN	278-24-50ha	219-22-50ha
GEWASSEN		
Rogge	2100 veertels	1600 veertels
Gerst	120 veertels	80 veertels
Haver	1008 veertels	600 veertels
Aardappelen	500 veertels	600 veertels
Tarwe	20 veertels	12 veertels
Boekweit	65 veertels	40 veertels

Legende

Een veertel is een oude maatstaf die varieerde van streek tot streek en opgesplitst dient te worden in een korenmaat en een havermaat. Voor Viersel en Massenhoven bedroeg die maat in zijn omzetting de volgende waarden (de auteur rekende voor hun dezelfde waarden als het gebied rond Turnhout en Mechelen):

Havermaat   1veertel = 98,631 liter (Big - Turnhout) - 105.39 liter (Tres - Turnhout) – 101.602 liter (Mechelen).

Korenmaat   1 veertel = 88,475 liter (Turnhout) – 86,499 liter (Mechelen).¹

¹ P. VANDEWALLE, *Oude maten, gewichten en muntstelsels in Vlaanderen, Brabant en Limburg* (Belgisch Centrum voor landelijke geschiedenis, nr. 82), Gent, 1984.

Tabel 5: aantal huishoudens met arbeid in een welbepaalde sector. Uit: E. VANHAUTE, *Heiboeren. Bevolking, arbeid en inkomen in de 19de-eeuwse Kempen*, Brussel, 1992, blz. 80.

	1	2	3	4	5	6	7	8
DESSEL								
1755	52	6	15-18	27-30		4-5	4	
1796								
1846	51	16	13	21		12	8	3
1910	53	12	14		31	19	17	4
RIJKEVORSEL								
1755	56	14	25			4	4	1
1796	59	25	28-33			10-15	3	2
1846	57	21	23		1	20	9	1
1910	31	1	15		53	16	11	6
WALEM								
1755	6	49	28			20	4	
1796	27	53	39			14	5	1
1856	23	49	28			19	5	3
1910	22	16	42		8	17	11	1

Legende

- 1 Zelfstandige landbouw: beroepen die wijzen op een eigen landbouwbedrijf.
- 2 Niet-nijverheidsgebonden arbeid: loonafhankelijke arbeid buiten de secundaire sector (dagloners, grondbewerkers, inwonened dienstpersoneel, boswerkers en wegenmakers).
- 3 Ambachten: zelfstandige arbeid voor de regionale markt.
- 4 Proto-industrie.
- 5 Fabrieksarbeid.
- 6 Handel: hoofdzakelijk winkeliers en herbergiers.
- 7 Diensten: hieronder vallen ook de vrije beroepen, geestelijken, onderwijzers en bedienden.
- 8 Andere beroepen.

Tabel 6: Percentages over de proto-industrie (wol). Uit: E. VANHAUTTE, De neergang van de proto-industriële wolnijverheid in Arendonk en Dessel, in: KLEP, P.M.M. ed., *De neergang van de huisnijverheid in het Groot-Kempisch gebied (1800-1920)* (Centrum voor de studie van land en volk van de Kempen, nr. 4.), Turnhout en Waalre, 1987, blz. 8-18.

ARENDONK	
1764	25%
1767	29%
1807	55%
1819	42%
1830	43%
1880	3%

Tabel 3: absolute bevolkingaantallen van 1890 van kleinere dorpen dan Massenhoven en Viersel. Uit: Ministre de l' intérieur et de l' instruction publique ed., *Population. Recensement général du 31 décembre 1890*, Bruxelles, 1893, deel I, blz. 2-10.

Bevel	560
Gestel	206
Heyndonck	584
Massenhoven	411
Sint-Job-in-'t Goor	471
Varendonk	218
Viersel	589
Vlimmeren	445

Noot: deze gegevens wijken soms af van die van S. Vrielinck

Tabel 4: de groeifactor voor de absolute bevolkingsgroei (1755-1910). Uit: E. VANHAUTE, *Heiboeren. Bevolking, arbeid en inkomen in de 19de-eeuwse Kempen*, Brussel, 1992, blz. 53.

DESSEL	2.36
RIJKEVORSEL	4.31
WALEM	3.13
KANTON ARENDONK	2.56
KANTON HOOGSTRATEN	2.78
KANTON DUFFEL	3.37
ARRONDISSEMENT TURNHOUT	2.70
ARRONDISSEMENT MECHELEN	3.07
PROVINCIE ANTWERPEN	4.6
PROVINCIE BRABANT	4.89

Negentiende-eeuwse Plattelandsadel in de Kempen. Analyse van de mentaliteit en de politieke impact van de familie Montens en Van de Werve. (Philippe De Cleermaecker)

BIJLAGEN

Tabel 1: de absolute bevolkingscijfers van de dorpen Viersel en Massenhoven.

Uit: S. VRIELINCK, *De territoriale indeling van België. Bestuursgeografisch en statistisch repertorium van de gemeenten en de supracommunale eenheden (administratief en gerechtelijk)*. Met de officiële uitslagen van de volstellingen, Leuven, 2000, volume 3, blz. 1728-1729 en 1770-1771.

	VIERSEL	MASSENHOVEN
Jaar VIII (1795)	419	161
1806	476	203
1816	501	242
1818	503	240
1820	498	241
1830	488	250
1846	516	295
1856	537	286
1866	506	276
1876	482	284
1880	494	324
1890	573	331
1900	575	354
1910	612	453
1920	686	474
1930	802	570
1947	891	758
1961	916	800

Tabel 2: groeifactor van 1806-1900 (eigen berekeningen).

Viersel	1.20
Massenhoven	1.63